Идораи чумхуриявии хукуки инсон ва риояи конуният

Хукук ба гирифтани маълумот ва ошкоро будани мурофиаи суди

Китобчаи дасти барои рузноманигорон

(дар шакли саволу чавоб)

Бо дастгирии моддии Институти Чомеаи Кушод - Будапешт

Душанбе, 2005

Идораи чумхуриявии хукуки инсон ва риояи конуният

Бо дастгирии моддии Институти Чомеаи Кушод - Будапешт

Китобчаи дасти барои рузноманигорон дар бораи ошкоро буданимурофиаи суди ва хукук ба гирифтани маълумот

(дар шакли саволу чавоб)

Нашриёти якум 26 с.

Тартибдиханда: Деревенченко Галина
Мухарир: Нигина Бахриева
Тарчумон: Диноршоев Азиз

МУНДАРИЧА

I. Як чанд чумла оиди озодии сухан.

1. Мафхуми озодии суханро чи ташкил медихад?
2. Дар кадом холатхо озодии суханро махдуд кардан мумкин аст?
А) Махдудияти озодии сухан бояд дар «конунгузори пешбини шавад»
Б) Махдудияти озодии сухан барои хифзи баъзе сарватхо
3. Дар зери мафхуми «эхтироми хукук ва шаъну шарафи шахсони дигар» чи фахмида мешавад?
4. Дар зери мафхуми «бехатарии давлати ва тартиботи чамъияти» чи фахмида мешавад?
5. Дар зери мафхуми «саломати ва ахлоки ахолии» чи фахмида мешавад?
В) Махдудияти озодии сухан дар чомеи демократии лозим буда?

II. Хукук ба гирифтани маълумот
1. Хукук ба гирифтани маълумот
2. Хукуки ба баробар гирифтани маълумот
3. Кадом маълумотро ба маълумотхое ки «рагбати чамъияти» доранд эътироф кардан мумкин аст?
4. Дар кадом холатхо ба кормандони ВАУ маълумот дода намешавад?
5. Кадом маълумотро чоп кардан мумкин нест?
6. Намудхои речахои гирифтани маълумот
7. Кадом маълумотхо ба маълумотхои махдуд карда шуда дохил мешавад?
8. Кадом маълумот ба сири давлати дохил мешавад?
9. Дар зери мфхуми «маълумоти махфи» чи фахмида мешавад?
10. Кадом маълумотхо ба шахс дахл доранд.
11. Сири тибби
12. Сири хизмати
13. Сири тичорати
14. Сири бонки
15. Кадом маълумотхоро махфи доштан мумкин нест?
16. Хукуки рузноманигорон ба мурочиат намудан барои гирифтани маълумот ба макомотхои давлати
17. Рузноманигор ухдадор аст ки зарурияти гирифтани маълумотро асос орад?
18. Ба номи ки дархост навишта мешавад?
19. Баррасии дархост ухдадри ё хукук мебошад?
20. Пахн намудани маълумот ухдадри ё хукук мебошад?
21. Иштирок ва боздиди чаласахои кушодаи макомотхои давлати
22. Иштироки рузноманигорон дар чойхои содир намудани чиноят ва садамахо
23. Хукуки рузноманигор ба иштирок дар чойхои садама ва бетартиботхо ахоли
24. Махдудияти фаъолияти ВАУ хангоми эълон намудани вазъияти фавкулода ва харби.
25. Химояи шахсоне ки маълумотро фош мекунанд (хифзи шахсоне ки дар бораи конунвайронкуни хабар медиханд).
26. Холатхои махсуси ошкор нанамудани маълумот.

III. Пешниходи маълумот : шакл, мухлат, инкор кардан…

1. Шакли дархост оиди пешниходи маълумот

2. Дар интизори чавоб ба дархост.
3. Талабот оиди аник будани маълумоти пешниходшуда
4. Мухлати пешниход намудани маълумот
5. Зарурияти огохи намудан оиди дароз кардани мухлати пешниходи маълумот
6. Кадом маълумотро бояд хабарнома оиди дароз кардани баррасии дархост оиди пешниходи маълумот дошта бошад.
7. Дар кадом холатхо гирифтани маълумот инкор карда мешавад?
8. Асоснок инкор кардани дархост оиди гирифтани маълумот
9. Чи тавр хабарнома оиди инкори дархост дар бораи гирифтани маълумот бояд тартиб дода шавад?
10. Агар Шумо тамоман ба дархости худ чавоб нагирифтед, ба макомотхои салохиятдор шикоят карда метавонед?
11. Аз боли кадом харакатхои макомотхои давлати шикоят кардан мумкин аст?
12. Шикоят аз болои харакатхои хизматчиени давлати ва инкори дархостхо
13. Барои пешниход накардани маълумот чавобгари пешбини шудааст?

IV. Ошкоро будани мурофиаи суди ва гирифтани маълумот дар суд

1. Принципи ошкоро будани мурофиа суди чи маъно дорад?
2. Принсипи ошкоро будани мурофиаи суди дар конунгузории ЧТ чи тавр дарч шудааст?
4. Дастрас будани толори суди ва толори чаласаи суди
5. Ба ухдадории судхо пешниход намудани маълумот дар бораи вакт ва чои мурофиаи суди дохил мешавад?
7. Чаласахои пушидаи суди
8. Бо риояи кадом шартхо конун гузарондани мурофиаи пушидаро ичозат медихад?

V. Имконитяи сабт кардан

1. Оё шунавандагоне ки дар чаласаи суди иштирок доранд хукуки сабт намудан дар дафтарча, тачхизотхои аудио ва видео ва суратгириро доранд.
2. Барои кадом намуди сабт розигии махсуси суд лозим нест?
3. Барои кадом намуди сабт розигии махсуси суд лозим аст?
4. Кай ва чи тавр ичозат барои сабткуни гирифтан мумкин аст?
5. Конуни будани талаботи судя оиди мусодираи дафтарча?

VI. Пеш кардан аз толори чаласаи суди

1. Дар кадом холатхо судя хукуки пеш кардани иштирокчиени мурофиа, намояндагони воситахои ахбор ва ахли чомеаро дорад?
2. Пеш кардани иштирокчиен аз мурофиаи Суди Конститутсиони
3. Тартиби пешкуни хангоми мурофиаи суди чи тавр аст?
4. Пеш кардан аз толори чаласаи суди бо тарзи хатти кайд карда мешавад?

VII. Эълони карорхои суди. Хукук ба шиносои бо маводхои парвандаи суди.

1. Имконияти шиносои бо маводхои парванда
2. Оммави эълон намудани карори суди

VIII. Аз болои харакатхои гайриконуни шикоят мекунем

1. Намудхои шикоят
2. Куда можно обжаловать незаконные действия
3. Мухлати овардани шикоят чи кадар мебошад?
4. Кадом далелхоро хангоми шикоят кардан Шумо истифода карда метавонед?

5. Чи хел карор суд баровард a метавонад?

6. Барои чи шикоят кардан зарур мебошад?

7. Агар карор ба фойдаи Шумо набошад…

Алгоритмхои харакатхои рузноманигор дар суд.

Коидахои муносибат бо судяхо

****** Чи тавр бояд рафтор кард агар дар назди толори суд посбон истодааст?***

*** Зарурати муалифи кардани худ* (ба судя оиди максади омадани Шумо чи бояд гуфт)

****** Агар судя аз гузарондани мурофиа дар хузури рузноманигорон ва шахсони бегона даст кашад чи бояд кард?***

***** Дар холате ки иштирокчиени мурофиаи суди зидди хузури рузноманигорон ва шахсони дигар мебошанд чи бояд кард?*

**** Дар холате ки судя барои сабт кардани равиши мурофиа дар дафтарча ва тачхизоти техники ичозати махсус талаб менамояд, чи бояд кард*

**** Дар холате ки судя барои иштирок дар мурофиаи суди ва сабти он аз рузноманигорон аккредитатсияро талаб кунад чи бояд кард.*

**** Дар холате ки судя барои сабти равиши мурофиа дар дафтарча ва тачхизоти техникиро манъ карда аст чи бояд кард*

**** Манъи сабти мурофиа дар тачхизоти аудиови(агар Шумо дар мурофиаи шахрванди ва иктисодииштирок доред)*

****** Агар судя талаб намояд, ки кассета ва е диктофонро ба у дихед,***

******Шумо метавонедэътироз баен кунед, вале истодагари накунед***

**** Дар холате ки судя талаб менамояд ки Шумо аз толори судиро тарк намоед, чи бояд кард.*

Замимаи 1.

Замимаи 2.

Хонандаи мухтарам

Шахрвандон хукук доранд ки аз чониби воситахои ахбори умум маълумотхои мушаххасро оиди фаъолияти макомотхои давлати, иттиходияхои чамъияти, шахсони мансабдор таъчили ба даст оранд.

Воситахои ахбори умум баенгари яке аз хукукхои асосии инсон – хукук ба маълумот мебошанд. Онхо манфиатхои чомеаро инъикос мекунанд, таъсисгари афкори чамъияти мебошанд, ва олоти назорати чамъияти аз руи давлат ва хокимият, аз чумла хокимияти суди мебошанд. Хаар як навоварихои чамъияти аз чумла ислохоти хукуки-суди ба дастгирии воситахои ахбориумум мухточанд. Ва аз тарафи дигар озодии комили воситахои ахбори умум бе хифзи суди номумкин аст.

Аз баски савияи дониши хукукии рузноманигорон паст аст, онхо фаъолияти судхо ва натичахои мурофиахои судиро аксаран нодурус шарх медиханд. Ва ин сабаби суистифодабари аз озодии сухан мешавад.

Аксаран худи судяхо низ барои гирифтани маълумот дар бораи фаъолияти худ монеъ мешаванд.

Китобчаи дастии мазкур барои рузноманигорон ва шахсоне ки бо масоили ошкоро будани мурофиаи суди Сару кор доранд тавсия карда мешавад.

Хангоми тартиб додани китобчаи дастии мазкур меъёрхои конунгузории Чумхурии Точикистон ва санадхои байналмиллалии оид ба хифзи хукуки башар истифода карда шудааст.

Дар сахифахои ин китобчаи дасти Шумо намунахои якчанд хуччатхои мурофиави ба монанди аризахо, дархостхо ва шикоятхо дарефт мекуни, ки хангоми химояи хукукхоятон ери мерасонад.

Инчунин дар китобча сурогахои макомотхои салохиятдор ва ташкилотхои гайридавлати дарч шудаанд, ки хангоми поймол намудани хукукхои рузноманигорон ёрии хукуки мерасонанд.

Умедворем, ки нашрияи мазкур ба Шумо муфид буда, дар оянда барои мустакилона хифз намудани хукукхоятон ери мерасонад.

I. Як чанд чумла оиди озодии сухан.

1. Мафхуми озодии суханро чи ташкил медихад ?

Хукук ба гирифтани маълумот кисми таркибии озодии сухан мебошад. Ба хар кас озодии сухан, нашр хукуки истифодаи воситахои ахбор кафолат дода мешавад. [1]

Хукук ба озодии суханро дарефт, гирифтан ва пахн намудани хар гуна маълумотхо ва ахборро новабаста аз худудхои давлати, бо тарзи дахони, хатти ё бо истифодаи воситахои ахбор ва бо дигар тарзхо бо назардошти худ интихобкарда ташкил медихад.[2]

Озодии изхори фикр яке аз пояхои мустахками чомеаи демократи буда, яке аз асосохои таракиети он мебошад.

Озодии сухан на танхо густариши «маълумотро ки хайрхохона кабул карда мешавадё безарар ё бетафавут пазируфта мегарданд, дифоъ мекунанд, балки ахборотеро хам, ки таххиромезананд, иззати нафсро мешикананд ё нигаронии давлат ва ё кисмие аз ахолиро ба вучуд меоваранд, химоя менамояд. Ин дархости бисеракидаги, тахаммун ва тавсеаи назархоест, ки беонхо чомеаи демократии вучуд дошта наметавонад» [3]

2. Дар кадом холатхо озодии суханро махдуд кардан мумкин аст?

Озодии сухан хукуки мутлак нест ва уро махдуд кардан мумкин аст.

Озодии суханро дар холатхои зерин махдуд намудани мумкин аст:

- агар дар конунгузори пешбини карда шуда бошад
- барои хифзи баъзе сарватхо (барои эхтироми хукук ва шаъну шарафи шахсони дигар, хифзи бехатарии давлат, тартиботи чамъияти, саломати, ва ахлоки ахоли)
- хангоме ки дар чомеи демократии лозим аст.

А) Махдудияти озодии сухан бояд дар «конунгузори пешбини шавад»

Вакте ки сухан дар бораи махдудияти озодии сухан дар «конунгузори пешбини шуда» меравад, мо конунхоро, ки онхоро макомоти олии конунгузор (Маджлиси Оли) кабул кардааст, дар назар дорем. Санадхои зерконуние ки аз тарафи макомотхои дигар кабул шудаанд ва озодии суханро махдуд менамоянд, гайриконуни мебошанд ва кувваи хукуки надоранд.

Аз махфуми «дар конунгузори пешбини шуда» ду шарт бар меояд. Якум – хукук бояд комилан дастрас бошад: шахрвандон бояд имконияти татбики меъерхое ки дар ин ё он холат истифода мешаванд, донанд.

Дуюм – агар меъер ба дарачаи зарури дакик ва сахех баен нашуда бошад то ки шахрванд тавонадрафтори худро ба он мутобик созад, пас он «конун» шуморида намешавад: шахрвандон дар холати зарури аз машварат истифода намуда бояд ба таври окилона пешбини карда тавонанд, ки ин амал чи натича хохад дод. [4]

Б) Махдудияти озодии сухан барои хифзи баъзе сарватхо

Ба чунин сарватхо дохил мешавад;

- эхтироми хукук ва шухрати шахсони дигар
- хифзи бехатарии давлат, тартиботи чамъияти, саломати, ва ахлоки ахоли[5]

3. Дар зери мафхуми «эхтироми хукук ва шаъну шарафи шахсони дигар» чи фахмида мешавад?

---

[1] Моддаи 30 Конститутсияи Чумхурии Точикистон

[2] Моддаи 19 Пакти Байналхалкии оиди Хукукхои фарди ва сиеси.

[3] Тачрибаи макомотхои байналхалкиоиди хифзи хукукхои инсон. Хэндисайд бар зидди Великобритания, 1976; Лингенс бар зиддив Австрия, 1986; Обершлик зидди Австрия, 1991

[4]Тачрибаи макомотхои байналхалкиоиди хифзи хукукхои инсон. Парвандаи «Санди Таймс» бар зидди Великобритания, 1979 г.

[5] к.3 моддаи 19 Пакти Байналхалкии оиди хукукхои фарди ва сиеси

1. Маълумот оиди шаъну шараф ва шухрати кории шахравандон ва шахсони хукуки.

Кодекси шахрвандии ЧТ хифзи шаъну шараф ва шухрати кории шахравандон ва шахсони хукуки пешбини мекунад.

Инчунин конунгузории чинояти барои содир намудани тахкиркуни ва тухмат (яъне залил намудани шаъну шарафи шахравандон бо тарзи беадабона) чавобгариро пешбини мекунад.

Дар зери мафхуми *тарзи беадабона* конун дашном ва харакатхои беадабонаро мефахмад. Далелхое ки дар тахкиркуни истифода мешаванд метавонанд асоснок ё бе асос бошанд- ин барои квалификацияи чиноят фарк надорад. Агар шахс нисбати худ калимахои «беодоб», «бемаъни» ва хатто «дузд» «дуруггу»-ро ба хайси тахкир кабул намояд – ин масъалахои субъективии дарк кардани худи шахс мебошад. Дар тахкире ки ба хайси чиноят эътироф шудааст хатман тарзи беодобона бояд вучуд дошта бошад.

Тахкируни – ин залил намудани шаъну шарафи шахрвандон, ки бо тарзи беадабона содир шудааст.

Маълумотхои бадномкунанда – ин маълумотхое ки ба вокеат мувофик нестанд ва шаъну шарафи шахрвандонро дар назари чомеа ё гурухи одамон аз руи риояи конунхо ва усулхои ахлокии у паст мезананд.

Шараф- ин баходии шахс аз назари гурухи одамон

Шаън – баходии шахс ва татбики он нисбати худ хамчун фард дар чомеа

Шухрати кори- ин бахои хуби мустахками кобилияти кории шахс ё шахси хукуки дар чомеа. Шаъну шараф бо конунгузории чинояти ва шахрванди хифз карда мешаванд. Дар мурофиаи чинояти парвандахо оиди тахкик ва тухмат ва дар мурофиаи шахрванди парвандахои оиди пахн намудани маълумотхои бадномкунанда барраси мешаванд.

2. Дахлнопазирри хаети шахси ва оилави

Конститутсия дахлнопазирии хаети шахси ва оилавиро кафолат медихад. Инчунин махрамияти мукотиба, сухбатхои телефонии, муросилот ва мухобироти шахс таъмин карда мешавад. Дахлнопазирии хаети шахси ва оилавиро низ конунгузории чинояти хифз менамояд.

Хаети шахси – ин кисми хаети шахсии хар як шахс буда, муносибатхои шахсии уро ташкил медихад ки аз болои онхо назорат бурдан манъ аст.

Сири шахси ё оилави – ин кисми хаети шахсии хар як шахс буда тарафхои нихонии хаети инсонро ташкил медихад. Фош додани сири шахси ё оилваи рафтори бад хисобида мешавад. Мисол сири шахсиро маълумотхои оиди саломатии инсон, сири оилавиро –дар бораи писархонди тифл ташкил дода метавонанд.

Гирифтани маълумотхое ки сири шахси ва оилавиро аз сарчашмахои дигар бе розигии шахс гайриконуни мебошад.

4. Дар зери мафхуми «бехатарии давлати ва тартиботи чамъияти» чи фахмида мешавад?

1. Бехатарии давлати - маълумотхое ки пахн кардани онхо сабаби рух додани хатари сиеси е низоми барои миллат шуда метавонанд. Мисол: ташфикоти чанг ё чоп кардани талаботхо оиди сарнагун кардани хукумат ва гайра.

2. Тартиботи чамъияти – таблигот ва ташвикоте ки бадбини ва хусумати ичтимои, нажоди, милли, дини ва забониро бармеангезанд.

5. Дар зери мафхуми «саломати ва ахлоки ахолии» чи фахмида мешавад?

1. Саломатии ахоли. Давлат метавонад пахн намудани маълумотхоеро ки ахолиро ба гумрохи оиди баъзе маводхо (маводхои мухадир, дору, моддахои радиоактиви ва г.) ё тартиби истъемоли онхо медарорад, манъ намояд.

2. Ахлок. Яке аз намунахое маълумотхое ки ахлокро поймол менамоянд ин пахн намудани порнография мебошад.

В) Махдудияти озодии сухан дар чомеи демократии лозим буда?

Барои он ки карор дар асоси дар боло зикр ефта бароварда шавад, судхо бояд усули мутаносибиро истифода баран два ба худ суол гузоранд: «оё максад ба воситахои ноилшавии он мутаносиб мебошад ё не?». Дар зери мафхуми «максад» манфиатхои давлат аз чумла «бехатарии милли» «тартиботи чамъияти» «ахлок» «хукукхои дигар шахрвандон» фахмида мешавад. Дар зери мафхуми «воситахо» худи дахлшави фахмида мешавад. Мисоли «восита» чавобгарии чинояти барои тахкик, манъ кардани нашрия, манъ кардани фаъолияти рузноманигори ва гайра шуда метавонад.

Карорхое ки ба усули мутаносиби дахл доранд бояд дар асосхои чомеаи демократии бароварда шавад. Барои эътироф намудани дахлшави ба сифати «дар чомеи демократии лозима» судхои милли бояд бовари хосил кунанд ки «зарурияти ичтимоии таъчили» барои чори намудани чунин чорахо вучуд дошт.

II. Хукук ба гирифтани маълумот

1. Хукук ба гирифтани маълумот

Хукук ба гирифтани маълумот – ин хукуки хар як шахрванд озодона дарефт намудан ва гирифтани он аз макомотхои давлати ва ташкилотхо ва дигар муассисахое, ки аз тарафи давлат ваколатдор карда шудаанд, макомотхои худидораи шахрак ва деха, шахсони мансабдори онхо, ки чунин маълумотхоро доранд.

Хукук ба маълумот аз тарафи конун хифз карда мешавад. Давлат ба хама иштирокчиени муносибатхои маълумоти хукукхои барорбар барои гирифтани маълумот таъмин менамояд. [6].

2. Хукуки ба баробар гирифтани маълумот

Хама шахрвандон новобаста аз миллат , нажод, чинс, забон, дин, афкори сиеси, вазъи ичтимои ва модди хукук ба баробар гирифтани маълумотро доранд.

Хангоми пешкаш намудани маълумот ба кормандони ВАУ, рузноманигороне ки дар ВАУ давлати кор мекунанд аз рузноманигорони ВАУ гайридавлати дар гирифтани маълумот бартари надорад.

3. Кадом маълумотро ба маълумотхое ки «рагбати чамъияти» доранд эътироф кардан мумкин аст?

Агар нашр намудани маълумот (фош додан) зарари калон ба манфиатхое ки конун хифз менамояд, расонад, новобаста ба ин чунин маълумот бояд фош карда шавад дар холате ки аз фош додани чунин маълумот бурд нисбат ба зарар зиед мебошад. Мисол: маълумоти махфии шахси буда фош додани он маълумотро оиди ришвагириро маълум мегардонад.

Дар чунин холатхо бояд мутаносиби байни зарари расонда шуда ва манфиатхои чамъияти гузаронда шавад.

4. Дар кадом холатхо ба кормандони ВАУ маълумот дода намешавад?

Хуччатхои расми дар холатхои зерин пахн карда намешаванд :

- агар маълумот сир дошта бошад
- маълумоти махфи бошад

[6] Моддаи 36 Конуни ЧТ «Дар бораи ахборот»

- маълумот дар бораи тахкик ва тафтишоти пешакии макомотхои тафтишоти ва суд агар фош намудани он ба корхои тахкикоти, тафтишоти пешаки халал расонад ё хукуки инсонро ба адолати судиро вайрон намояд ё ба хает ва саломатии инсон хатар орад.
- маълумот дар бораи хаети шахсии шахрванд
- хуччатхое ки сири хизматиро ташкил медиханд;
- маълумотхое ки сири тичоратиро ташкил медиханд;
- маълумоте ки фош додани он дар конунгузори манъ карда шудааст. [7]

5. Кадом маълумотро чоп кардан мумкин нест?

Чоп кардани маълумотхои зерин манъ аст:

- маълумотхое ки сири давлати ё дигар намуди сирро ташкил медиханд
- даъват намудан ба сарнагун кардан ё дигаргун намудани сохтори конститутсиони
- бадном кардани шаъну шарафи давлат ва Президент
- ташфикоти чанг, зулм ва бетараххуми, терроризм дар хамаи намудхояш
- бетахаммули нажоди, милли, дини
- порнография,
- даъват ба содир намудани чиноятхои дигар

Инчунин конунгузори истифодаи ВУА–ро барои дахолат ба хаети шахсии шахрвандон ва поймол намудани шаъну шарафи онхо манъ намудааст.

6. Намудхои речахои гирифтани маълумот

Речахои гирифтани маълумот- ин гирифтан , истифода кардан, пахн намудан ва нигох доштани маълумотро ки дар конун пешбини шудааст, мебошад[8]

Хамин тарик речахои гирифтани маълумот мешаванд:

1) Кушода;
2) Бо махдудиятхо

Ба рузноманигорон конун гирифтани маълумотхои статистики, маълумотхо аз фондхои архиви, китобхонаги ва осорхонаги озодона додааст (бо махдудияте ки барои нигохдошти онхо лозим аст)

7. Кадом маълумотхо ба маълумотхои махдуд карда шуда дохил мешавад?

Ба чунин маълумотхо дохил мешаванд:

1. Маълумоти сир дошта (сири давлати ва гайра)
2. Маълумоти махфи

8. Кадом маълумот ба сири давлати дохил мешавад?

Ба сири давлати маълумотхое дохил мешаванд ки дар сохахои мудофиа, иктисодиет, муносибатхои беруна, бехатарии давлати ва мухофизати тарибот истифода мешаванд ва фош намудани онхо ба бехатарии ЧТ зарар мерасонад.

Номнависи маълумотхое ки сири давлатиро ташкил медиханд дар конун пешбини шудааст. [9]

9. Дар зери мфхуми «маълумоти махфи» чи фахмида мешавад?

Ба маълумотхои махфи – маълумотхое дохил мешаванд, ки дар дасти баъзе шахсони вокеи ва хукуки мебошад ва онхо ин маълумотхоро бо хохоши худ ба сири давлати месупоранд.

Инчунин ба маълумотхои махфи маълумотхо оиди шахс дохил мешаванд. [10]

---

[7] Моддаи 33 Конуни ЧТ «Дар бораи ахборот»
[8] Моддаи 24 Конуни ЧТ «Дар бораи ахборот»
[9] Конуни ЧТ «Дар бораи номнависи маълумотхое ки сири давлатиро ташкил медиханд»
[10] Моддаи 20 Конуни ЧТ «Дар бораи ахборот»

10. Кадом маълумотхо ба шахс дахл доранд.

Маълумотхои асосии нисбати шахс инхоянд : миллат, маълумот, вазъи оилави , муносибат ба дин, саломати ва нишон ва чои таваллуд.

11. Сири тибби

Ба маълумотхое ки сири тиббиро ташкил медиханд чунин маълумотхо дохил мешаванд; худи мурочиат барои ерии тибби, маълумот оиди саломати ва диагнози касали ва дигар маълумотхое ки хангоми табобат маълум шудаанд[11]

Инчунин касалии рухи доштани шахс, оиди мурочиат намудан ба касалхонаи беморихои рухи ва муолича дар он ва маълумотхо оиди саломатии рухии шахс сири тиббиро ташкил медиханд..[12] Фош додани сири тибби ба гайр аз холатхои дар конун пешбини шуда боз бо розигии худи шахс е намояндагони конуниашон мумкин аст.

12. Сири хизмати

Сири хизмати – ин маълумотхое ки кисми таркибии сири давлати буда, фош кардани онхо метавонад ба манфиатхои давлат ва ба макомотхою ташкилотхо зарар расонад.

13. Сири тичорати

Сири тичорати –маълумотхое мебошанд ки сири давлати набуда, бо истехсолот, маълумоти технологи, идоракуни, моли ё дигар фаъолитяи сохибкор вобаста мебошад ва фош намудани он ба манфиатхои у зарар мерасонад.

Барои гайриконуни чамъ овардан ва пахн намудани сири тичорати чавобгарии чинояти пешбини карда шудааст. [13]

14. Сири бонки

Сири бонкиро маълумотхо оиди суратхисобхо ва пули амонати мизочони банк ва харакатхо бо ин суратхисобхо ва пулхои амонати ташкил медихад.

Розигиро барои пахн намудани чунин маълумотхо танхо худи мизоч (ё намояндаи конуни у) дода метавонад. Барои гайриконуни чамъ овардан ва пахн намудани сири бонки чавобгарии чинояти пешбини карда шудааст

15. Кадом маълумотхоро махфи доштан мумкин нест?

чунин маълумотхоро махфи кардан мумкин нест:

- дар бораи офатхои табии, садамахо ва дигар холатхои фавкулода, ки ба бехатарии шахрвандон тахдид мекунанд, ва онхо рух додаанд е метавонанд рух зананд
- дар бораи вазъи табиат ва саломатии ахолии, сатхи хаетии он аз чумла хуроквори, пушоки, манзил, ерии тибби, ва хизматрасонии ичтимои инчунин холати демографии, тартиботи хукуки, маориф ва фарханги ахолии
- Дар бораи харакатхои гайриконунии шахсони мансабдор ва макомотхои давлати. [14]

16. Хукуки рузноманигорон ба мурочиат намудан барои гирифтани маълумот ба макомотхои давлати

Рузноманигор хукук дорад ки хангоми ичрои вазифаи кории худ аз тарафи шахси мансабдор кабул карда шавад.

---

[11] Моддаи 18 Конуни ЧТ «Дар бораи хифзи тандурустии ахолии»
[12] Моддаи 8 Конуни ЧТ «Дар бораи ерии касалихои рухи»
[13] Моддаи 277, 278 Кодекси Чиноятии ЧТ.
[14] Моддаи 5 Конуни ЧТ «Дар бораи сирри давлати»

ВАУ хукук доранд ки маълумотхоро аз макомотхои давлати, иттиходияхои чамъияти ва шахсони мансабдор талаб намоянд. Макомотхои давлати, иттиходияхои чамъияти, шахсони мансабдор ухдадоранд ки маълумохои доштаи худро ба ВАУ пешниход намоянд.

17. Рузноманигор ухдадор аст ки зарурияти гирифтани маълумотро асос орад?

Агар сухан дар бораи маълумотхое ки сири давлатиро ташкил намедиханд ва маълумотхое ки иттиходихои чамъиятива сохибкорон ухдадоранд пешниход намоянд –не дар холатхои дигар асоснок намудан лозим аст.

18. Ба номи ки дархост навишта мешавад?

Дархост ба номи рохбар чонишини у, коркуни дастгохи ахбории макомоти давлати ё ба номи худи макомот равон карда мешавад.

19. Баррасии дархост ухдадри ё хукук мебошад?

Баррасиии дархостхо ухдадории рохбарон ва шахсони мансабдори макомотхои далати иттиходияхои чамъияти, ташкилотхо, муассисахо, корхонахо новобаста аз шакли молиияташон мебошад. Онхо ухдадоран ки дархостхоро саривакт барраси намуда ба онхо сари вакт чавоб диханд. [15]

20. Пахн намудани маълумот ухдадри ё хукук мебошад?

Пахн намудани маълумот ба ВАУ ухдадории макомотхои давлати, иттиходияхои сиеси ва чамъияти ва шахсони мансабдор мебошад. [16]

21. Иштирок ва боздиди чаласахои кушодаи макомотхои давлати

Рузноманигорон хукук доранд ки дар чаласахои кушодаи макомотхои давлати ки максади он усули ошкоробаенкуни буда, бохабар намудани ахолии оиди фаъолияти ин макомот мебошад иштирок намоянд.

Хамин тарик, рузноманигорон дар чаласахои мачлисхои вакилони халк ва макомотхои он ки бо тарзи ошкоро мегузаранд иштирок менамоянд. Дар бораи рафти чаласа ва карорхои кабулшуда ахолии аз тарафи воситахои ахбор хабардор карда мешавад. [17]

22. Иштироки рузноманигорон дар чойхои содир намудани чиноят ва садамахо

Рузноманигор метавонад дар ойхои содир намудани чиноят ва садамахо иштирок намояд. Аммо ин хукукро махдуд кардан мумкин аст. Ин махдудият дар холатхое ба вукуъ меояд, агар гузарондани харакатхои тафтишоти лозим бошад. Ба рузноманигор хукуки сабти чои содир шудани чиноятро аз кафои ихота манъ кардан мумкин нест.

Агар рузноманигор дар чои содир шудани чииноят сабт карда бошад, мусодираи тачхизоти сабткуни конуни мебошад?

Аллбата. Муффатиш ё макомоти тахкик карори асоснок оиди мусодираи тачхизоти сабкуни бароварда онро хамчун далел ба парвандаи чинояти хамрох менамояд. Чунин харакатхо танхо баъди огози парвандаи чинояти мумкин аст.

23. Хукуки рузноманигор ба иштирок дар чойхои садама ва бетартиботхо ахоли

Рузноманигор хукук дорад ки дар чойхои рух додани офатхои табиии, садамахо ва бетартибихои чамъияти ва худудхое ки дар он вазъияти фавкулода эълон шудааст; дар гирдихамоихо бо пешниход намудани шаходатномаи рузноманигор иштирок намояд. [18].

---

[15] Моддаи 9 Конуни ЧТ «Дар бораи мурочияти шахрвандон»
[16] Моддаи 5 Конуни ЧТ «Дар бораи воситаи ахбори умум ва матбуот»
[17] Моддаи 26 Конуни ЧТ « Дар бораи хокимияти давлати дар махалхо»
[18] Моддаи 31 Конуни ЧТ «Дар бораи воситаи ахбори умум ва матбуот»

24. Махдудияти фаъолияти ВАУ хангоми эълон намудани вазъияти фавкулода ва харби.

Дар шароити вазъияти фавкулода ва харби макомотхои давлати метавонанд истифодаи тачхизотхои радио ва телевизиони ва сабти видеоро махдуд намоянд, аз болои ВАУ назорат баранд, дар холатхои лозима сензура чори намоянд ва нашри маччалахоро боздоранд. [19]

25. Химояи шахсоне ки маълумотро фош мекунанд (хифзи шахсоне ки дар бораи конунвайронкуни хабар медиханд).

Хизматчиени давлати ва дигар шахсон дар баъзе холатхо дорои маълумотхое мегарданд ки оиди хукуквайронкунии баъзе шахсони мансабдор шаходат медихад, аммо онхо аз окибатхои (хукуки ва мехнати) фош намудани ин маълумот метарсанд

Дар ин холат конун барои чунин шахсхо мухофизатро пешбини намудааст.

26. Холатхои махсуси ошкор нанамудани маълумот.

Дар холатхои зерин хангоми нашри маълумотхои маълумшуда рузноманигор хукук надорад:

1) номи шахсеро ки маълумотро пешниход кардааст ба шарти махфи мондани номаш, ба гайр аз холатхое ки суд талаб менамояд
2) пахн намудани маводхои тафтишоти пешаки бе розигии хатти прокурор, муффатиш ва шахси барандаи тахкик: пахн намудани ягон гуна маълумоте ки ба фош намудани насаби ноболиге ки хукуквайронкуни содир намудааст бе розигии намояндагони конуни ё худи ноболиг
3) дар ахбори худ пешаки хал намудани натичахои баррасии суди ва бо дигар роххо ба суд таъсир расондан то баровардани хукм ё халномаи судие ки ба кувваи конуни даромадааст [20]

III. Пешниходи маълумот : шакл, мухлат, инкор кардан…

1. Шакли дархост оиди пешниходи маълумот

Шакли дархост оиди пешниходи маълумот ба шакли хатти ва дахони шуда метавонад.

Дархостро бехтар дар шакли хатти пешниход кардан лозим аст. Ин дар оянда барои шикоят намудан аз болои инкори беасос дар додани маълумот мешавад.

Дархостро дар ду нусха пешниход кардан лозим аст. Як нусха бояд дар дасти Шумо монад. Шахсе ки дархостро кабул мекунад бояд оиди гирифтани он имзои худро ва санаи гирифтанро монад ва дар дафтарчаи махсус кайд намояд.

2. Дар интизори чавоб ба дархост.

Чор тарзи рафтори макомоти давлати хангоми гирифтани дархост вучуд дорад:

- макомоти давлати дар муддати 30 руз ба дархост чавоб медихад
- Макомоти давлати хабардор мекнунад ки чавобро ба дархост дар муддати 30 руз бо сабабхои истиснои саривакт дода наметавонад. Сабахои истинои бояд асоснок карда шаванд
- Макомоти давлати чавоби асосноки дар бораи надодани маълумотро равон менамояд. Чунин чавоб хамчун чавоб оиди холатхои истиснои бояд дар шакли хатти бошад.
- Холати чорум низ вучуд дорад. Он дар конун пешбини нашудааст, аммо дар тачриба асосан во мехурад: макомотхои давлати тамоман ба дархост чавоб намедиханд. Чунин холат гайриконуни буда аз болои он шикоят кардан лозим аст.

---

[19] Моддаи 4 Конуни Конституциони ЧТ «Оиди режими хукуки дар вазъи фавкулода»

[20] Моддаи 29 Конуни ЧТ «Дар бораи воситаи ахбори умум ва матбуот»

3. Талабот оиди аник будани маълумоти пешниходшуда

Пешниход намудани маълумоти нопурра ё касдан нодурустро, ки боиси расондани зарар ба хукук ва манфиатхои шахс гардидааст, чавобгарии чиноиро пешбини мекунад. [21].

4. Мухлати пешниход намудани маълумот

Мухлати баррасии дархостхо оиди пешниход намудани маълумоте ки омузиши иловагиро талаб намекунад аз 15 руз тояк мохро ташкил медихад.

Агар барои чавоб дадан ба дархост чорахои иловаги гузарондан лозим аст мисол: тафтишоти махсус, талаб намудани хуччатхои иловаги, мухлати чавоб ба дархостхо аз тарафи рохбари макомоти дахлдор ё муовини у ба шакли истисноии ба мухлати на зиеда аз як мох дароз карда мешавад. Мухлати умуми дар ин холат набояд аз ду мох зиед шавад. [22]

5. Зарурияти огохи намудан оиди дароз кардани мухлати пешниходи маълумот

Агар баррасии дархост мухлати зиеда аз як мох талаб намояд ва мухлати асоси бояд дароз карда шавад, шахси дархостовардаро пешаки огох кардан лозим аст.

6. Кадом маълумотро бояд хабарнома оиди дароз кардани баррасии дархост оиди пешниходи маълумот дошта бошад.

1) сабабхое ки боиси сари вакт пешниход нанамудани маълумот шудаанд.
2) санаи пешниходи маълумот
3) шахси мансабдоре ки мухлатро дароз карда аст
4) санаи кабули карор оиди дароз кардани мухлат.

7. Дар кадом холатхо гирифтани маълумот инкор карда мешавад?

Агар маълумот сири давлати, хидмати , тичорати дошта бошад он гох дархост дар бораи пешниход намудани маълумот инкор карда мешавад.

8. Асоснок инкор кардани дархост оиди гирифтани маълумот

Инкор кардани дархост оиди гирифтани маълумот бояд асоснок ва конуни бошад. Инкори худсарона манъ аст. Яъне инкори худсарона чавобгарии интизомиро пешбини мекунад. Дар холатхое ки чунин инкор ба шахрвандон зарар расондааст чавобгарии чинояти низ пешбини шудааст[23]

9. Чи тавр хабарнома оиди инкори дархост дар бораи гирифтани маълумот бояд тартиб дода шавад?

Дар хабарнома бояд дар шуда бошад:

1) сабабхое ки маълумоти талабкарда шударо аз маълумотхое ки сири дар конун пешбини шуда тартиб медиханд, чудонашаванда мебошад
2) шахси мансабдоре, ки пешниход намудани маълумотро инкор кардааст
3) санаи кабули карор оиди инкор намудани дархост

10. Агар Шумо тамоман ба дархости худ чавоб нагирифтед, ба макомотхои салохиятдор шикоят карда метавонед?

Нагирифтани чавоб дар мухлати муккарар шуда – ин хам як намуди чавоб мебошад (ин «инкори гайримустаким» дар гирифтани маълумаот мебошад).

---

[21] Моддаи 48 Кодекси Чинояти ЧТ
[22] Моддаи 12 Конуни ЧТ «Дар бораи мурочиати шахрвандон»
[23]Моддаи 48 Кодекси Чинояти ЧТ

Зохиран ин ба хайси надодани маълумот хисобида мешавад. Ва аллбата, аз болои шахсони мансабдоре ки маълумотро пешниход накардаанд шикоят кардан мумкин аст.

11. Аз боли кадом харакатхои макомотхои давлати шикоят кардан мумкин аст?

1. гайриконуни ва беасоснок дароз кардани мухлати пешниходи маълумот
2. инкор кардани чавб ба дархост
3. риоя накардани мухлатхои баррасии дархост
4. нагирифтани ягон гуна чавоб: макомотхои давлати на хабарнома оиди дароз кардани мухлат ё тамоман чавоб намедиханд.

12. Шикоят аз болои харакатхои хизматчиени давлати ва инкори дархостхо

Шумо хукук доред ки аз боллои пешниход нанамудани маълумот шикоят намоед. Аз болои инкори дархост кормандаи ВАУ шикоятро метавонад ба макомот ё шахси мансабдори болои, баъдан ба суд бо тартиби дар конун пешбини шуда ирсол намояд [24]

13. Барои пешниход накардани маълумот чавобгари пешбини шудааст?

Кодекси Чиноятии ЧТ чавобгариро барои инкори пешниходи маълумот ба шахрванд (моддаи 148 КЧЧТ), ва монеа намудан ба рузноманигор хангоми фаъолияти кори (моддаи 162 КЧЧТ) пешбини менамояд.

IV. Ошкоро будани мурофиаи суди ва гирифтани маълумот дар суд

1. Принципи ошкоро будани мурофиа суди чи маъно дорад?

Принсипи ошкоро будани мурофиаи суди маънои онро дорад ки дар мурофиа (новобаста аз он ки мурофиаи чинояти ё мурофиаи шахрванди) на танхо иштирокчиени мурофиа балки хама хохишмандон иштирок карда метавонанд. Ахли чомеа хукук дорад ки бидонад чи тавр адолати суди бароварда мешавад ва чи гуна карорхоро суд мебарорад.

Мурофиаи кушода талаб менамояд ки хамаи харакатхои мурофиави бо таври ошкоро сурат гиранд, ва ба он хар як шахрванд ташриф оварда тавонад, аз чумла намояндагони ахбори умум. Инчунин принсипи ошкоро будани мурофиа дастрас будани толори суд ва чаласаи судиро пешбини менамояд. .

2. Принсипи ошкоро будани мурофиаи суди дар конунгузории ЧТ чи тавр дарч шудааст?

Конститутсияи ЧТ принсипи ошкорoро бо таври зайл дарч кардааст:

«Мурофиа дар хама судхо ба тарзи ошкоро мегузарад, ба истиснои мавридхое, ки конун муайян кардааст» (моддаи 88 Конститутсияи ЧТ).

- Дар Суди Конститутсиони

Суди Конститутсиони масъалахои муайян намудани мувофикати хамаи конунхо ва санадхои зерконуни ба Конститутсия барраси менамояд.

Баррасии парвандахо дар Суди Конститутсиони ошкоро сурат мегирад, ба истиснои холатхое ки барои хифзи сири давлати, таъмини бехатарии шахрвандон, сири хаети шахсии онхо ва барои хифзи ахлолки чамъияти мухолифат мекунад.

- Дар судхои умуми

Судхои умуми – судхое мебошанд ки парвандахои чинояти, шахрванди, оиди хукуквайронкунии маъмуриро барраси менамоянд. Ба низоми судхои умуми дохил мешаванд: Суди Оли, суди Вилояти Мухтори Кухистони Бадахшон, судхои вилояти, суди шахри Душанбе, судхои нохияви (шахри), судхои харби.

«Мухокимаи парвандахо дар хамаи судхо ошкоро аст, гайр аз мавридхое ки ба манфиатхои мухофизати сири давлати зид аст» (моддахои 13 КМЧ ва 10 КМШ)

[24] Моддаи 27 Конуни ЧТ «Дар бораи воситаи ахбори умум ва матбуот»

- Дар судхои иктисоди

«Судхои иктисоди – судхое мебошанд ки баррасии бахсхоро мебинад ки дар он яке аз иштирокчиен шахси хукуки ё сохибкори фарди мебошанд. Низоми судхои иктисодиро Суди Олии иктисоди, суди икитсодии Вилояти Мухтори Кухистони Бадахшон, судхои иктисодии вилоятхо ва суди иктисодии шахри Душанбе ташкил медиханд.

«Мухокимаи парвандахо дар хамаи судхои иктисоди ошкоро аст». (моддаи 9 КМХ).

4. Дастрас будани толори суди ва толори чаласаи суди

Ин меъер маънои онро дорад ки хар як хохишманде ки ба мурофиаи суди кушода ташриф оварданист ё маълумотро гирифтанист, ба толори суд ё толори чаласаи суди бояд бе ягон монеа рох дода шавад.

5. Ба ухдадории судхо пешниход намудани маълумот дар бораи вакт ва чои мурофиаи суди дохил мешавад?

Ба ухдадории судхо пешниход намудани маълумот дар бораи вакт ва чои мурофиаи суди барои шунавандагон кушода дохил мешавад.

Агар дар суд дар тахтаи эълонхо маълумоти ба Шумо зарур набошад Шумо метавонед ба шуъбаи коргузори мурочиат намоед ва онхо ухдадоранд ки ин маълумотро ба пешкаш намоянд.

7. Чаласахои пушидаи суди

Дар конунгузори баъзе холатхое пешбини шудаанд ки ба гузарондани мурофиа пушида асос мешаванд. Дар мурофиахои пушида шунавандагон ва воситахои ахбори умум рох дода намешаванд.

8. Бо риояи кадом шартхо конун гузарондани мурофиаи пушидаро ичозат медихад?

Конун гузарондани мурофиахои пушидаро барои хифзи сарватхои зерин ичозат медихад:

- Таъмини сири писархондкуни;
- Сири тичоратиро пинхон доштан;
- Таъмини бехатарии шахрвандон.
- Оиди парвандахои чиноятии шахсони ноболиг (ба синни 16 сола нарасида)
- Оиди парвандахои чиноятхои чинси ва дигар чиноятхо барои пешгири намудани пахншавии маълумотхо оиди хаети махфии шахсони дар парванда иштирок намуда;
- Барои таъмини бехатарии чабрдида, шохид, ва дигар шахсони дар мурофиа иштирок намуда, инчунин наздикон ва хешу табори онхо.

V. Имконитяи сабт кардан

1. Оё шунавандагоне ки дар чаласаи суди иштирок доранд хукуки сабт намудан дар дафтарча, тачхизотхои аудио ва видео ва суратгириро доранд.

Намояндагони воситахои ахбори умум, адвокатхо хукуки навиштани стенограмма ва сабти овозро доранд. Инчунин рузноманигор хукуки сабт намудани маълумотро бо истифодаи тачхизотхои техники сабткуни (аудио, видио) амали гардонад.

2. Барои кадом намуди сабт розигии махсуси суд лозим нест?

Гирифтани ичозат аз раиси суд барои истехсоли чунин сабтхо лозим нест:

- *кайди хатти дар дафтарча*
- *стенограмма*

- *сабти аудио*

Аз сабаби он, ки барои гузарондани мурофиаи мунтазам халал намерасонад, ва барои хает ва саломатии одамон ва маводхои парванда ягон хатар вучуд надорад.

3. Барои кадом намуди сабт розигии махсуси суд лозим аст?

Барои сабт намудан дар видио ва суратгири ичозати суд лозим аст. Шунавондани ичлосияи суди аз телевизион ва радио танхо бо ичозати суд (новобаста аз парвандаи барраси шуда; чинояти ё шахрванди) гузаронида мешавад.

Гирифтани ичозати махсус барои сабт кардан ба тачхизотхои видео ва сууртгири барои он лозим аст ки онхо ба суд мамонияхои иловаги меоранд (овозхое ки аз тачхизотхои техники мебарояд). Хамаи ин душворихои иловагиро барои риояи тартибот ба вучуд меорад, ба кори судя халал мерасонад. Барои хамин конун гирифтани ичозатро талаб менамояд.

4. Кай ва чи тавр ичозат барои сабткуни гирифтан мумкин аст?

Гирифтани ичозатро барои сабткуни аз судя бо тарзи дахони мумкин аст. Масъалаи дигар ки кай пурсидан лозим аст. Шумо то огози мурофиа пурсидан метавонед. Агар судя розигии худро барои сабткуни надихад, дар оянда Шумо шикоят карда наметавонед , зеро дар бораи ичозат надодан ба сабткуни дар ягон хуччат (протоколи суд) дарч карда намешавад.

Бехтар мешавад ки ичозатро баъди он ки судя чаласаро кушода огоз менамояд гирифтан лозим аст. Дар холати раъд кардани хохиши Шумо он дар протоколи мурофиаи суди дарч карда мешавад.

5. Конуни будани талаботи судя оиди мусодираи дафтарча?

Мусодираи амволи шахсон бояд бо тарзи конуни ба рох монда бошад. Мусодираи одди бо шархи судя «дафтарчаро ба ончо монед, баъд аз мурофиа мегиред» моддаи 12 Конститутсияро ки кафолати дахлнопазирии моликиятро медихад, вайрон мекунад. Танхо бо карори суд шахс аз моликияташ махрум мешавад.

Дар ин холат фармони судя ба карор мутаносиб набуда моддаи 12 Конститутсияро вайрон мекунад. Бояд кайд карди дар ин холат моликият на танхо дафтарча, балки маълумотхои дар он навишта шуда низ мебошанд.

VI. Пеш кардан аз толори чаласаи суди

1. Дар кадом холатхо судя хукуки пеш кардани иштирокчиени мурофиа, намояндагони воситахои ахбор ва ахли чомеаро дорад?

Шахсро аз толори чаласаи суди барои нигох доштани тартибот дар толори суди (нохурмати нисбат ба суд) пеш кардан мумкин аст, бо максади таъмини нуфузи суд ва таъмини хакикат.

2. Пеш кардани иштирокчиен аз мурофиаи Суди Конститутсиони

Пеш кардан аз толори чаласаи суди дар ин холат хусусиятхои хос дорад, зеро иштирокчиен барои хифзи шаъну шарафи судяхои Суди Конститутсиони, тарафхои мурофиа ва таъмини мунтазами мурофиа аз толори суди пеш карда шуда метавонанд.

Инчунин аз толори суди бо сабабхои зерин пеш кардан ва чарима таъин кардан мумкин аст:

- дахолат ба фаъолияти мурофиавии судяхо ва таъсир расондан ба кори онхо
- сари вакт ичро накардани талаботхо ва карорхои Суди Конститутсиони ё судяхо хангоми тайери ва баррасии парванда
- хозирнашави ё хабардорнакуни оиди сабабхои хозирнашави ба Суди Конститутсиони
- рафтори дагалона нисбати судяхои Суди Конститутсиони
- аз тарафи иштирокчиен вайрон кардани тартиботи баромадхо
- истифодаи иборахои дагал

3. Тартиби пешкуни хангоми мурофиаи суди чи тавр аст?

Аввалан ба шахсе ки тартиботро вайрон мекунад огохи дода мешавад. Дар холати дуюмбора вайрон кардани тартиботи судиро шахс аз чаласа пеш карда мешавад. Инчунин аз болои шахси гунахкор ба сифати чазо чарима таъин мешавад.

4. Пеш кардан аз толори чаласаи суди бо тарзи хатти кайд карда мешавад?

Хангоми кабули карор оиди пеш намудани шахсон аз толори чаласаи суди бояд таъинот оиди пеш намудан аз толори чаласаи суди бароварда шавад. Инчунин бояд дар протоколи суди кайд карда шавад.

VII. Эълони карорхои суди. Хукук ба шиносои бо маводхои парвандаи суди.

1. Имконияти шиносои бо маводхои парванда

Вобаста аз намуди мурофиа бо маводхои парванда гуруххои гуногуни иштирокчиени мурофиа шинос шуда метавонад.

Мурофиаи шахрванди - «Намояндагони ташкилотхои чамъияти ва коллективхои мехнати хукук доранд бо маводхои кор шинос шаванд» (моддаи 153 КМШ ЧТ)

Мурофиаи чинояти – хукук ба шиносои бо маводхои парванда ва навиштани маълумотхои зарури ба айбдоркунанда, судшаванда, химоятчи, чабрдида ва намояндаи у, даъвогари шахрванди, чавобгари шахрванди ва намояндагони онхо дода мешавад. (моддаи 237 КМЧ ЧТ)

2. Оммави эълон намудани карори суди

Эълон намудани хукм ки бо он мурофиаи суди анчом меебад, бояд бо иштироки тарафхои мурофиа, хусусан прокурор ва химоятчи сурат гирад.

Бояд кайд намуд ки эълон намудани хукм новобаста аз парвандаи барраси шуда (чинояти ё шахрванди) ва шакли он (пушида ё кушода) дар хузури шунавандагон оммави мешавад.

VIII. Аз болои харакатхои гайриконуни шикоят мекунем

1. Намудхои шикоят

Овардани шикоят аз болои харакатхои гайриконуни бо дур ох амали мегардад:

1. *Овардани шикоят бо тарики маъмури*

Шахсе ки хукукхояш поймол гаштаанд, метавонад шикоятро ба макомотхои болои ё шахси мансабдор оварад.

2. *Овардани шикоят бо тарики суди*

Тарзи умумии химояи хукукхои поймолшуда овардани шикоят ба суд мебошад, ки дар шикоят аз болои харакатхои гайриконунии макомотхои давлати ва шахсони мансабдор ба суд оварда мешавад.

2. Куда можно обжаловать незаконные действия

Аз болои харакатхои гайриконунии хизматчиени давлати (инчунин судяхо) рузноманигор шикоят карда метавонад.

Якчанд рохи баркарор намудани хукукхои поймолшуда вучуд дорад:

1. Шикоятро ба номи раиси суд барои бартараф намудани конунвайронкуни равон кардан. Ин усул на он кадар тахсирбахш мебошад, зеро тарафгири байни судяхо хеле калон буда ба чавобгари кашидани судя хеле душвор аст.
2. Шикоятро аз болои харакатхои судя ба Шурои Адлия равон кардан.
3. Овардани шикоят ба суд оиди вайрон кардани хукуки шахс ба маълумот а тарафи шахсони мансабдори макомотхои давлати (судяхо ба ин гурух дохил мешаванд). Аммо бояд кайд карди овардани далели хукуквайронкуни ба зимаи

шахси ариза оврда гузошта мешавад. Бояд дар назар дошти мухлати овардани ариза се мох мебошад.

4. Шикоятро ба прокуратура ки бояд чорахои заруририро барои пешгирии хукуквайронкуни андешад, равон кардан
5. Ба макомотхои болои бо тартиби тобеияташон

3. Мухлати овардани шикоят чи кадар мебошад?

барои овардани шикоят аз боли харакатхои гайриконунии шахсони мансабдор мухлатхои зерин муайян шудаанд:

- се мох аз рузе ки ба шахс оиди хукуквайронкуни у маълум шудааст.

Дар холате агар шахс то мурочиат ба суд ба макомотхои болои шикоят кардааст. Вай ба суд хукуки мурочиат карданро пайдо мекунад:

- дар муддати як мох баъд аз гирифтани хабарномаи хатти оиди инкори шикоят
- ё баъди ба охир расидани мухлати як мохае ки барои чавобдихи хатти пешбини шудааст ва чавоб дода нашудааст.

4. Кадом далелхоро хангоми шикоят кардан Шумо истифода карда метавонед?

хукуквайронкунихое ки бо хукук ба маълумот вобастаги доранд:

Хангоми мурочиат ба суд Шумо бояд далелхои хукуквайронкниро аз тарафи макомотхои давлати дошта бошед. Агар Шумо дар бораи чавоб надодан ба дархости дахонии Шумо мурочиат кунед, овардани далелхо хеле душвор мегардад, зеро ки далели будани дархостро исбот кардан гайриимкон аст.

Бо дархостхои хатти вазъият дигар хел мебошад. Шумо бояд нусхаи дархостро дошта бошед ки дар он имзои шахси ваколатдор ва санаи гирифтани дархост кайд карда шудааст.

Дар баъзе холатхо шахсони мансабдор аз гирифтани дархости хатти саркаши мекунанд. Дар ин холат шумо дархостро бо почта равон намоед

Гайриконуни манъ кардани сабткуни

Протоколи чаласаи суди

Гайриконунипеш кардан аз толори суди

Таъинот оиди пеш кардан аз толори чаласаи суди, протоколи чаласаи суди

5. Чи хел карор суд баровaрда метавонад?

Агар суд харакатхо (бехаракатии) ва таъинотхои макомоти давлатиро гайриконуни эътироф намояд, он карор оиди асоснок будани шикоятро мебарорад, ва ухдадор менамояд ки хукуквайронкунии чой дошта бартараф карда шавад.

6. Барои чи шикоят кардан зарур мебошад?

Мумкин ки то баровардани карори суд ва баркарор намудани хукуки поймолшуда мухлати муайян гузарад ва маълумоти талабкарда мухимияти худро гумм кунад.

Барои чи шикоят кардан зарур мебошад?

Якум –гирифтани маълумот мухим аст новобаста аз мухлатхои гирифтани он.

Дуюм – агар хукукхои худро хифз нанамои, шахсони мансабдор ба чавобгари кашида намешаванд, ва дар оянда тамоман маълумотхоро пешниход намекунанд.

Ин одат мешавад.

7. Агар карор ба фойдаи Шумо набошад…

Чумхурии Точикистон аъзои Пакти Байналмиллаии оиди Хукукхои Фитри ва Сиеси ва Протоколи Факултативи ба он мебошад.

Агар судхои милли карорро ба фойдаи Шумо кабул накардаанд, аммо Шумо мешуморед ки озодии сухан ва хукук ба гирифтани маълумот вайрон карда шудаанд, Шумо ба Кумитаи оид ба хифзи хукукхои инсон СММ мурочиат карда метавонед. Барои ин ба Шумо ерии мутахасисон лозим мешавад. (ниг. ба замимаи 2)

Алгоритмхои харакатхои рузноманигор дар суд

Коидахои муносибат бо судяхо Коидахои муносибат бо судя хама вакт як хел аст - ба у итоат намо, хам дар холатхое ки у нохак аст, дар оянда аз боли ин харакат шикоят мекуни. Дар мурофиаи суди судя салохияти калон дорад ва бо Сар ба Сар шудан фойда надорад. Хама масъалахоро баъд аз мурофиа хал намудан лозим аст. Дар ин холат судя ба шахси мансабдоре табдил меёбад ки хукукхои конститутсионии Шуморо поймол кардааст.

***** Чи тавр бояд рафтор кард агар дар назди толори суд посбон истодааст?***

Бо коидахои умуми толори чаласахои суди бояд ахли чомеа дастрас бошад

Аз Шумо метавонанд пешниход намудани хуччатхоро талаб намоянд, дар ин холат Шумо метавонед паспорт, ё шаходатномаи рузноманигорро пешниход намоед. Чунин тартибот характери формали дорад, Шуморо ба китобча ба кайд гиранд.

Маълумоти пурраро оиди парвандахои барраси шуда Шумо аз шуъбаи коргузори гирифта метавонед

***) *Зарурати муалифи кардани худ* (ба судя оиди максади омадани Шумо чи бояд гуфт)

Якум – бояд аз чох ест, зеро мутобики конун хама мурочиатхо ба суд росто карда мешаванд.

Дуюм- худро муарификардан лозим аст

Сеюм- максади омадани худро фахмондан лозим аст. Агар Шумо максади иштироки худро фош додан намехохед, Шумо метавонед гуед ки «барои шиносои бо фаъолияти суд дар чаласахои кушода омадаед». Чунин хукукро хар як шахрванди ба синни 16 сола расидаги дорад, зеро дар конунгузори ошкоро будани мурофиаи суди пешбини шудааст.

***** Агар судя аз гузарондани мурофиа дар хузури рузноманигорон ва шахсони бегона даст кашад чи бояд кард?***

Руй додани чунин холат шубхангез аст. Аммо агар ногахон судя дар бораи ин эълон намояд чунин тавр рафтор кардан лозим аст:

Якум – хеста оромона фахмондан лозим хаст ки Шумо хукук ба иштирок ва сабткуни мурофиаро доред.

Дуюм- агар баъд аз ин судя талаб намояд ки Шумо толори чаласаи судиро тарк намоед – итоат кунед. Баъд Шумо аз боли ин харакат шикоят карда метавонед.

**** *Дар холате ки иштирокчиени мурофиаи суди зидди хузури рузноманигорон ва шахсони дигар мебошанд чи бояд кард?*

Якум- ба чунин муносибати иштирокчиени мурофиаи суди диккат додан лозим нест, ва бо онхо бахс кардан нашояд, зеро хузур ва иштироки шуморо судя хал менамояд.

Дуюм - эътибор дихед ки ин масъала ба протоколи чаласаи суди ворид шуда буд е не.

*** *Дар холате ки судя барои сабт кардани равиши мурофиа дар дафтарча ва тачхизоти техники ичозати махсус талаб менамояд, чи бояд кард*

Якум- аз чой хестан лозим аст

Дуюм – худро бояд муарифи кард (агар инро то холл накарда будет)

Сеюм – эхтиромона чавоб додан лозим аст ки дар мурофиаи суди кушода ичозати махсус барои сабт талаб карда намешавад (ин дар КМЧ, КМШ, КМХ кайд шудааст), ин хукуки хар як шахрванд аст, зеро мурофиа кушода ва ошкоро аст

Чорум – агар судя ба чавоби Шумо конеъ нашуда талаб намояд ки Шумо толори чаласаи судиро тарк намоед – итоат кунед. Баъд Шумо аз боли ин харакат шикоят карда метавонед.

*** *Дар холате ки судя барои иштирок дар мурофиаи суди ва сабти он аз рузноманигорон аккредитатсияро талаб кунад чи бояд кард.*

Барои иштирок дар мурофиаи суди ё барои сабткуни (дар дафтарча ё тачхизоти техники) аккредитатсия лозим нест (конунгузории мурофиави, ва конун д «дар бораи наш рва дигар ВАУ»). Дар мурофиа суди хар як шахрванди ба синни 16 расида хукуки иштирок кардан дорад, новобаста аз он ки рузноманигор аст ё не.

*** *Дар холате ки судя барои сабти равиши мурофиа дар дафтарча ва тачхизоти техникиро манъ карда аст чи бояд кард*

Якум – аз чой бояд бархест, зеро мувофики конунгузори «хамаи иштирокчиени мурофиа ба суд росто мурочиат мекунанд».

Дуюм - эхтиромона чавоб додан лозим аст ки дар мурофиаи суди кушода ичозати махсус барои сабт талаб карда намешавад, ин хукуки хар як шахрванд аст, зеро мурофиа кушода ва ошкоро аст

Сеюм - агар судя ба чавоби Шумо конеъ нашуда талаб намояд ки Шумо толори чаласаи судиро тарк намоед – итоат кунед. Баъд Шумо аз боли ин харакат шикоят карда метавонед.

*** *Манъи сабти мурофиа дар тачхизоти аудиови(агар Шумо дар мурофиаи шахрванди ва иктисодииштирок доред)*

Якум - ***аз чой бояд бархест ва шарх дод ки дар мурофиаи судии кушода ичозати махсус барои сабти мурофиа лозим нест, ин хукуки хар як шахрванд астзеро муро кушода ва ошкорост.***

Дуюм - агар судя бош архи Шумо конеъ нашавад ва тамом кардани сабтро талаб намояд, итоат кунед, чунки бо судя мунозира кардан маъное надорад, хатто дар холате ки ба акидаи Шумо амалиет у хатост.

Сеюм – талаби мусодираи тачхизоти сабткуни гайриконунист, зеро ин хукуки конститутсиони ба моликиятро поймол мекунад.

*** ***Агар судя талаб намояд, ки кассета ва е диктофонро ба у дихед, Шумо метавонедэътироз баен кунед, вале истодагари накунед***

*** Дар холате ки судя талаб менамояд ки Шумо аз толори судиро тарк намоед, чи бояд кард.

Якум – бо судя бахс накунед зеро у ин рафтори шуморо ба сифати вайрон кардани тартиботи мурофиаи суди ё ичро нанамудани таъиноти судя кабул менамояд. Гайр мумкин аст, ки аз Шумо чарима ситонда шавад.

Дуюм- агар судя истодагари намояд, толорро оромона тарк намоед. Баъд Шумо аз боли ин харакат шикоят карда метавонед. Ба хайси далел Шумо кайди дар протоколи чаласаи суди кардаро истифода карда метавонед.

Замимаи 1.

Марказхои ерии хукуки барои рузноманигорон ва ВАУ

Агар ба шумо ёрии хукуки лозим аст ин маълумот барои Шумо муфид мебошад: Марказхои ерии хукуки барои рузноманигорон ва ВАУ дар назди намояндагихои ассосиатсияи миллии ВАУ мустакили Точикистон (АМВАУМТ) дар асоси проекти «Дастгирии ВАУ мустакили Точикистон» бо дастгирии моддии Фонди Миллии дастгирии демократия (ШМА) фаъолият мекунанд. Максади асосии онхо ерии хукукии хукукшиносони ботачриба ва тайер намудани хуччатхо мебошад.

ш. Хучанд, кучаи Ленина 42, 4 этаж, хучраи 410
тел: (992 3422) 6-34-04
ш. Курган-Тюбе, кучаи. Карынов 5
тел: (992 3222) 2-78-31
ш. Душанбе, кучаи. Хусейнзаде 34, хучраи 415
тел: (992 372) 21-37-11, 23-30-58

ИГД «Идора оид ба хкукуки инсон ва риояи конуният»
ш.Душанбе, кучаи Шотемур 32 кв. 6
тел: 27-34-58
ш. Хучанд, кучаи Ленина 42, каб. 322
тел: 6-35-31

Замимаи 2.

Намунаи ариза оиди инкор намудани дархост барои гирифтани маълумот

Ба суди нохияи ________________
ш. Душанбе
аз номи шахрванд Алиев Саид Алиевич,
сокини ш. Душанбе, кучаи ___________

чавобгар : Вазорати тандурустии ЧТ
нишона: ____________
____

АРИЗА

Оиди характхои гайриконунии шахси мансабдор (макомоти давлати).

5 феврали 2005 сол ман ба шуъбаи касалихои сироятии Вазорати тандурусти бо дархост оиди гирифтани маълумот оиди микдори халок шудагон аз касалии сил дар нохияи Восеъи вилояти Хатлон мурочиат кардам.

Харакатхои гайриконунии шуъбаи касалихои сироятии Вазорати тандурусти бо далелхои зерин исбот карда мешаванд: дар мухлати пешбиникардаи конун ман ягон

намуди чавоб аз Вазорати тандурусти нагирифтам. 15 марти соли 2005 ман ба Вазири тандурусти шикоят навиштам. Аммо характоеро ки аз болои он ман шикоят карда будам конуни эътироф карда шуданд.

Дар асоси моддаи 1 конуни ЧТ «Ба мурочиат» ва моддаи 28 конуни ЧТ «оид ба маълумот»

Хохиш менамоям:

Обязать инфекционное управление министерства здравоохранения восстановить допущенное нарушение моего права на получение информации.

Шуъбаи касалихои сироятии Вазорати тандурусти ухдадор шавад ки хукуки поймолшудаи маро ба маълумот баркарор намоянд.

Замима:

Нусхаи ариза – дар 1 варак;
Нусхаи ариза аз 5.02.05 оиди пешниходи маълумот – дар 1 варак;
Квитансия оиди супурдани бочи давлати.

Сана : Имзо:

Ариза аз болои харакатхои гайриконунии судя

Ба Раиси Шурои Адлияи ЧТ Абдуллоев Н.А.
Аз номи ______________________________
(ному насаб ва чои истикомати шахси аризадиханда)

Ариза

Аз болои харакатхои (бехаракатии) гайриконунии судяи суди нохияи ________________
ш. _______________________

7 январи соли 2005 судяи суди нохияи Фирдавсии шахри Душанбе Муродали Алимов хангоми баррасии парвандаи шахрванди оиди хифзи шаъну шарафи Асадулоев Нуъмон маро аз толори чаласаи суди бе асосхои конуни пеш кард. Дар огози мурофиа судья кушода будани чаласаро эълон кард. Баъдан судя ба ман таклиф намуд ки худро муаррифи кунам ва хуччатхоямро нишон дихам. Дар рафти мурофиа даъвогар талаб намуд ки шахсоне ки ба парванда алокаманд нестанд аз толори чаласаи суди пеш карда шаванд. Баъд аз ин судя бе фахмондани сабахо аз ман талаб намуд ки толори чаласаи судиро холи намоям.

Харакатхои судя зиддиконуни буда моддаи 156 КМШ вайрон намудаанд. Дар ин асос харакатхои судя Муродали Алимовро гайриконуни хисобида дар асоси моддаи 119 конуни конститутсионн «Дар бораи судхо»

ХОХИШ МЕНАМОЯМ:

Привлечь Муродали Алимова к дисциплинарной ответственности за нарушения принципа гласности судебного разбирательства, которое выражалось в незаконном удаление из зала судебного заседания

Барои вайрон кардани принсипи ошкорбаении мурофиаи суди, ки дар пеш кардани ман аз толори суди зохир гардид Муродали Алимовро ба чавобгарии интизоми кашида шавад.

Замима:
Протоколи чаласаи суди

Имзо

Сана

Маълумоти муффасал дар бораи ташкилот:

Идора чумхуриявии оид ба хкукуки инсон ва риояи конуният ноябри соли 1999 ташкил ефтааст ва 3 апрели 2000 сол дар вазорати адлия ба кайд гирифта шудааст.
Дар вилояти Сугд намояндагии худро дорад.
Максадхои ташкилот:

Бурдани фаъолияти мухофизатии хукукхои инсон, маслихатдихи ва баходихии конунгузории ЧТ дар сохаи хукуки инсон ва мутобикати он ба санадхо ва стандартхои байналхалки хифзи хукуки инсон, дастгирии ислохотхои демократии.

Самтхои фаъолияти ***ташкилот дар замони хозира:***

1. **Тахлили конунгузории ЧТ ва мутобикати он ба стандартхои байналхалки оиди хукукхои инсон.**

2. **<u>Дар сохаи маълумот ва маориф:</u>**

- **Мактаби тобистонаи оид ба хукуки байналхалки ва хукукхои инсон барои донишчуени донишгохои ЧТ (факултахои хукук ва муносибатхои байналхалки)**
- **Машкхо (тренингхо) оиди хукуки инсон барои гурухои махсус (адвокатхо, судяхо, хукукшиносхо)**
- **Семинархо, мизхои муддавар, конфронсхо оиди масъалахои фаъолияти иттиходияхои чамъияти ва хукуки инсон.**
- **Тартиб додани барномаи кори ва китоби дарсии оиди хукуки инсон барори донишчуени Академияи ВКД ЧТ**
- **Навиштани дастурхо ва китобчахои дасти оиди хукуки инсон**

3. **<u>Кабулгохи хукуки оиди хифзи хукуки инсон дар Душанбе ва Хучанд</u>**

- **Кабулгохи чамъиятии хукуки – ерии хукукии бепул ба шахрвандони камбизоат, намояндаги дар суд, тартиб додани хуччатхои хукуки.**
- **Тартиб додани аризахои шахси ба Кумитаи оид ба хукукхои инсони СММ аз руи тартиби Протоколи Факултативи ба Пакти Байналмиллаии оиди Хукукхои Фитри ва Сиеси.**
- **Хамкори бо ташкилотхои гайридавлатии байналмиллали дар сохаи тартиб додани баромадхо оиди вазъи хукукхои инсон дар ЧТ**

4. **<u>Мониторингхо оиди риояи хукукхои инсон</u>**

- **Мониторинги ошкоро будани мурофиаи суди ва гирифтани маълумот дар суд**
- **Мониторинги гирифтани адолати суди аз чихати расондании ерии хукукии бепул**
- **Мониторинги татбики хукми катл дар ЧТ**
- **Мониторинг оиди таъмини хукукхои махбусон ба муоширати беруна**
- **Мониторинги гирифтани ерии психиатри**

Асархои чопшудаи мо:

1. Тахлили мукоисавии хукукии конунгузории ЧТ дар сохаи писархондкунии байналхалки дар мисоли баъзе давлатхои ИДМ ва хукуки байналхалки.

2. Фарханги точики –русии истилохи хукуки башар

3. Агар Шуморо милиса дастгир кардааст (Китобчаи дасти барои шахсони дастгиршуда) ба забонхои руси ва точики

4. Ноболиг дар низоъ бо конун (Китобчаи дасти барои ноболигоне, ки бо низоми макомотхои хифзи хукук ба хайси шохид, гумонбаршуда ё айбдоршаванда рубару шудаанд.) ба забонхои руси ва точики

5. Хукук ба химоя (Китобчаи дасти барои шахсоне, ки бо низоми адолати суди рубару шудаанд ва ба ерии хукуки зарурат доранд
6. Китобчаи дасти барои махбусон ва хешовандони онхо – бо забонхои руси ва точики
7. Китобчаи дасти оиди масъалахои ошкоро будани мурофиаи суди ва гирифтани маълумот дар суд